

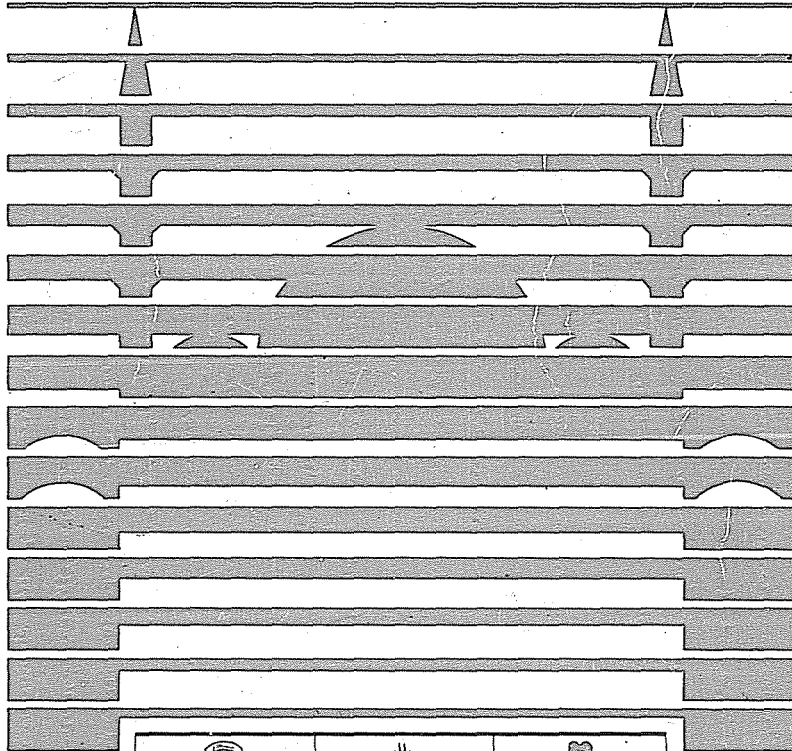
مؤتمر الحفاظ على التراث الحضاري المعماري الاسلامي في المدن

İSLAM MİMARİ MİRASINI KORUMA KONFERANSI

THE CONFERENCE ON THE PRESERVATION OF ARCHITECTURAL HERITAGE OF ISLAMIC CITIES

22-26/4/1985 İSTANBUL

BİLDİRİLER

Yapım

İKİ NOKTA

Araştırma, Basın, Yayın, Organizasyon 512 43 30

Dizgi, Film: **Damla Dizgi**, Baskı: **Seçil Ofset**, Cilt: **Numune Basım ve Ciltevi**

İstanbul, Şubat 1987

SEDÜS: SUUDİ ARABİSTAN'DA BULUNAN ESKİ, TARİHİ VE SURLA ÇEVİRİLİ EN KÜÇÜK VE MÜKEMMEL KÖY ÖRNEĞİ

Dr. Hamid İbrahim Ebu Derek

Giriş

Suudi Arabistan'da İslamiyetin yayılışının, göçebe nüfusun kentlerde yerleşmesine büyük etkisi olmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı özellikle zamanla dini duygunun zayıflaması sonucu, Arap Yarımadasının birkaç idari bölgeye ayrılması kolaylaşmıştır. Bu parçalanmanın doğurduğu korku ve güvensizlik duygusu, bölgelerin birbirine karşı korunma önlemleri almasına yol açmıştır. Nitekim, mahallelerin kapısı gecenin belirli saatlerinde kapanmakta, mahalleler arası sosyal ilişkilerde, aşılması mümkün olmayan âdet ve gelenekler hüküm sürmekte idi.

Tarihte Arap ve İslam ümmetine yabancı olmayan surla çevrilmiş kent düzeni, modern çağımızda da Arap Yarımadasında yayılmıştır. İslam tarihi uzun geçmişi boyunca, bu kentlerin birçoğuna tanık olmuştur. Örnek olarak Mısır'da Fustat, el-Asker ve al-Katai', Irak'ta Samarra, Kûfe ve Bağdat, Suriye'de Şam, Tunus'ta Kayruvan, Filistin'de Kudüs bu şekilde doğmuştur. Bunlardan önce Avrupa gibi dünyanın birçok yerindeki kentlerin de muhkem ve korunaklı yaşamak için bu savunma düzeni üzerine planlanmış olarak kurulduğunu görebilmek mümkündür.

Buradan da anlaşılıyor ki siyasal ve sosyal şartlar, eski toplumların korunmaları, istikrar ve güvenliklerini sağlamaları için belirli önlemleri almasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla yapılan, beş kapılı bir surla çevrili Suudi Arabistan'daki Cidde kentini, altı ana kapısı ve dört küçük kapısı olan büyük bir surla çevrili Riyad kentini ve Necid'deki el-Diriyye kenti gibi birçok örneği verebiliriz. Doğal bir koruma ve savunma aracı olan dağlarla çevrili ana kentlerden bazıları (sözelimi Mekke) bu konuda ayrıcalık göstermektedir.

Bu düzenleme biçimine, bildirimizin konusunu oluşturan Sedüs köyünde rastlamaktayız. Bu köy, alanının darlığı, savunma araçlarının sağlamlığı ve mimari öğelerinin mükemmelliği ile ün kazanmıştır.

1. Sedüs'ün Coğrafi Durumu

Başkent Riyad'ın uzantısı olan Sedüs, Suudi Arabistan'ın orta bölgesinde yer alır. Riyad'ın kuzeybatısına düşen köy, Riyad'dan 60 km uzaklıkta olup Salbuh'a giden yol güzergâhındadır. Geçmişte Sedüs'e bağlı olan en önemli köyler arasında el-Diriyye, Menfuhe ve Zarma köyleri sayılabilir.

Sedüs'ün güney sınırını Hanife vadisi, kuzey sınırını Hanife vadisinin bir kolu olan el-Hamra vadisi, doğu sınırını el-Ebkîn dağı ve batı sınırını ise Haşm el-Bekdiyye (Bekdiye Burnu) oluşturmaktadır.

Verimli bir ova üzerine kurulan Sedüs köyü yüksek tepelerle çevrilidir. Kışın soğuk yazın ılıman-sıcak bir iklime sahip olan köyün içme suyu kaynağını kuyular oluşturur. Sulamada ise bazı kuyulardan ve yeni yapılmış barajlardan yararlanılmaktadır.

2. Sedüs'ün Kısa Tarihçesi

Adını "*Beni Sedüs bin Şeyban bin Zehl Fetnusi*"den alan ve aslında bir köycük olan bu yerleşme, günümüzde Sedüs diye tanınmaktadır. Birçok eski tarihçi, Hz. Süleyman tarafından yontma taştan yapılmış bir köşk ile bir minberin, küçük ve şirin bir köy olan Sedüs'te bulunduğu işaret etmişlerdir. Ne var ki, günümüzde bu eserlerin hiç bir izine rastlanmamaktadır. Turist ve gezginlerin sürekli ziyaretleri yüzünden bu eserlerin kendilerine kötülük getireceği inancı, Sedüs halkı tarafından yok edilmelerine neden olmuştur.

3. Köyün Genel Tanıtımı

Sedüs, Suudi Arabistan'ın en güzel ve önemli tarihi köylerinden biridir. Yapılışı H. 12. (M. 18.) yüzyılın öncelerine kadar uzanan evlerin içerdiği mimari öğeler, alçı süslemeleri ve surla çevrilmiş mükemmel eski hisarı ile Sedüs, sadece ülkede değil, bütün Arap Yarımadası'nda eşsiz bir örnek sayılır. Kentin dokusunu oluşturan ve sayıları 120'ye yaklaşan evler, değişik hacimlerde, ikişer katlı ve bitişik düzendedir.

Köy dikdörtgen biçiminde olup, alanı yaklaşık 75 x 750 m.dir. Dikdörtgenin uzun kenarlarını köyün kuzey ve güney kısmı oluşturmaktadır. Ana kapı köyün doğusunda yer alacak biçimde planlanmıştır. Ana kapıdan başlayarak köyün doğu ucuna kadar uzanan ve yaklaşık 2.5 m. olan ana caddeden, kuzey ve güney yörelerine doğru küçük ve dar sokaklar ayrılmaktadır. Bu sokakların iki tarafında ise, çoğunluğu iki katlı olan evler yer almaktadır.

Ana kapının sağında yer alan camiye ek olarak, köyün dört köşesinde inşa edilmiş dört adet burca ve köyü her yönden kuşatan büyük bir surla rastlanmaktadır.

4. Mimari Öğeler

a- *Sur*: Köy yüksekliği 12 metre, kalınlığı yaklaşık yarım metre olan ve çamurla saman

karışımı kerpiçten yapılmış büyük bir surla çevrilidir. Bu surda ne payanda ayağına ne de kesintili yapı düzenine rastlanmaktadır. Ayrıca, surun güney kısmı ile kuzeydoğu köşesinde bazı yenilikler göze çarpmakta ve ana kapının çevresi ile caminin kolonlarının yapımında taş kullanıldığı anlaşılmaktadır. Uzunluğu iki metre eni yarım metre olan ve kalın ahşaptan yapılan ana kapının ahşap kilitlerinin dayanıklılığını arttıracak her türlü tedbir alınmıştır.

b- Burçlar: İki güneyde diğer ikisi de kuzeyde olmak üzere dört adet burç vardır. Burçların yüksekliği yaklaşık 20 metre olup burçlar Necid kentinin geleneksel mimarisinde yaygın olan kerpiçten yapılmış burçların bir benzeridir.

Koni biçiminde olan burçların tepesinde bazı delikler açılmıştır. Ayrıca, burçların üst kısımlarına içeriden sarmal biçiminde yapılmış döner merdivenlerle çıkılır.

c- Cami: İki kattan oluşan caminin tavanı, bölgede yaygın ahşap malzemeden yapılmıştır. Tavanlı olan üst kata bir merdiven ile çıkılır. Mertekler konduktan sonra, tavan ince taşlarla döşenerek, eşsiz bir üslup kullanılmıştır. İkinci katta da olduğu gibi, tavanlar birkaç kolon üzerine oturtulmuştur. Üç kapıya sahip caminin ortasında mihrap yer almaktadır. Ayrıca, üst katın dışında açık bir avlu vardır.

d- Kuyu: Caminin kuzey tarafında kesme taşlarla örülmüş bir kuyu bulunmaktadır. İçme suyu ve namaz kılanların yararlanmalarını sağlamak için buradan kovalarla su çıkartılmaktadır.

5. Köy Evleri

Köy evleri iki katlı ve genellikle biri erkekler, diğeri kadınlar için olmak üzere en az iki ve bazan üç girişlidir. Günümüzde bile bu tarz evlere Suudi Arabistan'da rastlamak mümkündür.

Evler genellikle üç odadan oluşmaktadır. Zemin kat şöyle düzenlenmiştir:

a- Divanhane (kahve hazırlama odası): Evin ana elemanlarından olan bu bölüm, ev halkının toplandığı ve misafirlerin ağırlandığı bir yerdir. Divanhanede kahve ve çay pişirmek için bir mekân ayrılmıştır.

b- Kahve Pişirme Köşesi: Dikdörtgen biçiminde olan bu köşe 1 m² dolayında bir alanı kaplar. Odunların konduğu bu mekânın sağında geometrik ve bitkisel şekillerle süslenmiş kemer yer alır. Alçı süslemenin güzel bir örneğini oluşturan bu bölümde çay ve kahve takımları da sergilenir.

c- Merdiven Odası: Merdivenaltı boşluğundan meydana gelen mekânda çay ve kahve pişirmek için kullanılan odunlar saklanır.

d- Hurma Kileri: Kerpiçten yapılmış kare veya dikdörtgen biçiminde dolap veya sandıktan ibaret olan kiler, hurma deposu olarak kullanılırdı. Hurma pekmezini biriktirmek amacıyla, genelde sandığın tabanında küçük bir delik yer almaktadır.

e- Hububat Kileri: Yemekte kullanılan hububatın depolanması için ayrılan bir mekândır.

f- Çıkmalar ve Gözetleme Pencereleeri: Hicaz mimarisinde görülen ve pencere görevini gören ve alttan açılan bu ahşap çıkmalar, evin çevresini gözetleme işine yarar.

Ayrıca, yolları gözetleme amacını güden ve evlerin alt katında yer alan, fakat çıkma tarzında yapılmamış olan başka pencereler de vardır.

g- Savunma Kanalı: Üst kattan başlayarak kapının girişine doğru dikey biçimde uzanan bir kanal, köyün kapısında ve ana hisarında yer almaktadır. Düşman tarafından yakılan

kapının söndürülmesi amacıyla bu kanallardan su dökülürdü. Bu tip kanallara Mısır'daki Selahattin Kalesinin kapısında ve Fatımiler döneminde Bedreddin el-Cemali tarafından yaptırılan Kahire kapılarında rastlamak mümkündür.

h- Asacak: Ahşap tavana bağlanmış olan bir çeşit asacak sistemidir. Suyu soğutma ve et gibi gıda maddelerini koruma amacıyla yapılmıştır.

i- Güvercin Evi: Kuşları evcilleştirmeye alışkın olan halk, evin bazı odalarının köşelerinde kuşlara hurma dalından yuvalar yapmayı da ihmal etmemiştir.

Özet:

Burada akla şu soru gelebilir: Suudi Arabistan'da bu örnek köye benzeyen topraktan yapılmış birçok yerleşme merkezi varken, neden bu eski tarihi uygarlık kentini koruyalım?

Köyün sahip olduğu gelişmiş mimari öğeler ve bunların çeşitlenmesi gibi özellikler, köyü haklı olarak örnek bir duruma yükseltmiştir.

Günümüze kadar ulaşabilen ve iki yüz yıllık geçmişe sahip olan Sedüs köyünün diğer bir özelliği, tahta üzerine ince taşlarla döşenmiş kendine özgü konstrüksiyon sistemidir. Ayrıca, Sedüs, iki katlı camisi ile Necid kentindeki çağdaşı olan diğer camilerden ayrılmaktadır ve iki katlı evleri ile başka bir özellik taşımaktadır.

Bundan başka, köyde, umumi çarşı izlenimini veren ve dar sokakların iki tarafında karşılıklı sıralanmış tek cephele birçok oda yer almaktadır.

Bütün bu özelliklerinden dolayıdır ki, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Sedüs köyünün mülkiyetini edinme yolunda birtakım önerilerde bulunmuştur.

Son Tavsiyeler

Biz Suudi Arabistan'da tarihi değeri olan her yapıyı koruma yolunda çaba harcıyor, bunların restore edilerek yeniden yapımı için programlar ve planlar hazırlıyoruz. Ayrıca, yeni kuşaklara geçmiş sevdirmeye bilincini aşıl原因arak, geçmişle bugünü birleştirmeye çalışıyoruz.

Burada ileri süreceğimiz tavsiyelerden bazıları Konferans tarafından gözönüne alınmış olabilir. Tekrar hatırlanmasında yarar gördüğümüz bu tavsiyelerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

1. Kültür mimarı açısından büyük değer taşıyan yapıların mülkiyetini edinmeye ve süratle onarımlarına başlamak.
2. Eski yapıların belgelendirilmesine çalışmak.
3. Yapıların restorasyonunda İslam ve Arap deneyimlerinden yararlanarak ve ilgili dergilerde yayımlamak.
4. Tarihi eserlerin bulunduğu yerleri tanıtmak yolu ile ziyaret edilmelerini cazip hale getirmek.
5. Kentin içindeki tarihi görünümünün korunması için belediyeleri harekete geçirmek.
6. İslam mimari mirası üzerine yapılan araştırma ve incelemeleri desteklemek.
7. Eski eserlerin restorasyonunda, dış görünüşünde dahi olsa, başarılı olan çalışmalarını ödüllendirmek.

KAYNAKÇA

1. İbn-î Beşer, Osman bin Abdullah Unvan el-Mecd fi Tarih Necd 1. cüz, H. 1387
2. El-Ustuhri, Ebu-l-Kasım İbrahim bin Muhammed Mesalik el Memalik, 1873
3. El-Bekrî, Abdullah bin Abdulaziz Mu'cem Ma Ustu'cem, Kahire 1949
4. El-Bîrûfî, Eb el-Reyhan Muhammed el-Havarizmî el-Asar el-Bakiye Minel-Kurum el-Haliye, Leipzig, 1878
5. El-Casir, Hamed el-Mu'cem el-Coğrafi lil-Buldan el-Arabiyye el-Suudiyye, Riyad 1977
6. Hammad, Muhammed el-İmâre el-İslamiyye, Riyad, 1980
7. El-Holî, Muhammed Bedreddin el-Muessirat el-Menâhiyye vel-İmâre el-Arabiyye Beyrut, 1975
8. Şahin, Abdulmuîz Termin ve Siyanet el-Mebanî el-Eseriyye vel-Tarihiyye, Riyad 1982
9. Abdullah bin Humeys, el-Dırıyye, Riyad H.1402
10. Abdullah bin Humeys, Mu'cem el-Yemâme, Riyad 1978
11. El-Mukaddisi, Muhammed bin Ahmed Ahsen el-Tekâsım fi Ma'rifet el-Ekalım Leiden 1906
12. Yakut, Şhabeddin Ebû Abdullah el-Hamavî Mu'cem el-Buldan, Beyrut 1955.